

In this article, attention is drawn to the newly discovered important biographical data concerning the folk sculptor known as Burneika. The god carver's surname is ascribed to the multifigural composition *The Last Supper*, kept at the LNMA. Ceramic artist Genovaitė Jacėnaitė (1933–2016) from Kuršėnai provided valuable information about the god carver Burneika. By comparing different works, a number of sculptures he carved have been noticed at the museum – three small sculptures

depicting the flight to Egypt taken from the LSSR Ministry of Culture Board of Museums and Cultural Monument Protection in 1977, one of St Isidor and another of St Francis kneeling before the cross. The works are characterised by a primitivist execution, decorativeness, artistic eloquence and overall harmony. Themes otherwise rarely encountered in folk sculpture are evident in Burneika's work. Church art and printed pictures of the saints had an impact on his choice of themes and their perception.

Nauji duomenys apie liaudies skulptorių Hipolitą Burneiką

Marija Kuodienė

Straipsnyje pirmą kartą atkreipiamas dėmesys į naujai atrastus reikšmingus liaudies skulptoriaus, žinomo Burneikos vardu, gyvenimo faktus. Dievdirbio pavardė įrašyta prie daugiafigūrės kompozicijos „Paskutinė vakarienė“, saugomos Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje. Remiantis palyginimais, muziejuje pastebėta daugiau jo išdrožtų skulptūrų, kurios padėjo atskleisti meistro kūrybai būdingus ypatumus.

Vertingos informacijos apie dievdirbį Hipolitą Burneiką suteikė keramikė Genovaitė Jacėnaitė (1933–2016), kilusi iš Kuršėnų. 1964 m. tuometiniam Vilniaus valstybiniam dailės muziejui ji dovanojo daugiafigūrę skulptūrinę kompoziciją „Paskutinė vakarienė“. Inventoriaus knygoje pažymėta, kad ją XX a. pradžioje padirbo Burneika iš Kuršėnų. Tai viena rečiausių Kristaus gyvenimo temų lietuvių liaudies

skulptūroje. Prie pailgo stalo sėdi trylika figūrų. Centrinę kompozicijos vietą užima Kristus, iš abiejų pusių sėdi po šešis apaštalus. Figūros nedidelės, kresnos, sukurtos iš atskirų detalių. Formų plastika paprasta, vyrauja pilkos, rudos, juodos spalvų deriniai. Apaštalų veidai susikaupę, rūstūs. Ant stalo guli iš medžio išdrožti šaukštai, dubenėliai, puodukai, duonos kepalukai. Unikalaus meninio vaizdo, vaikiškai primityvi skulptūrinė grupė buvo eksponuota parodoje „Krikščionybė Lietuvos mene“, publikuota jos kataloge¹. Prie darbo pažymėtas autorius dievdirbys *Stasys Burneika (?)*.

Dievdirbio Stasio Burneikos (1860–?) iš Kuršėnų gyvenimą aprašė fotografas Balys Buračas². Kryždirbystės albume publikuotoje B. Buračo nuotraukoje matome dievdirbį S. Burneiką su vidutinio dydžio apalių formų

¹
Lietuvos sakralinė dailė, XI–XX a. pradžia, t. 2: *Lietuvių liaudies menas, XVII–XX a.*, sud. D. Bernotaitė-Beliauskienė, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2003.

²
Buračas B., *Kryždirbystė Lietuvoje*, sud. A. Buračas, A. Stravinskas, Vilnius: Valstybės žinios, 1998, p. 63.

Hipolitas Burneika.
Paskutinė vakarienė.
Kuršėnai, XX a. I p.
Medis, polichromija,
20x40x9,5 cm
Įsigyta 1964 m. Kuršėnai,
Šiaulių r.
LNDM, LM-1088
Fot. Jogailė Butrimaitė

skulptūra rankoje. Atsitiktinai šį darbą teko pamatyti antikvarinėje parduotuvėje Dominikonų gatvėje Vilniuje. Skulptūros, kuri greitai dingo iš prekybos, meninė išraiška leido suabejoti S. Burneikos autoryste, parašyta prie „Paskutinės vakarienės“ darbo. Apie 2002 m. dailininkė G. Jacėnaitė vieno pokalbio metu prisiminė į muziejų atnešto darbo istoriją. Į muziejų ji atnešė S. Burneikos antkapinio paminklo piešinį, trumpai aprašė, kaip rasta skulptūra, pateikė žinių apie jos autorių.

„Paskutinės vakarienės“ skulptūrą gavo dailininkės mama Antanina Jacėnienė, gyvenusi Kuršėnuose. Darbą jai perdavė kaimynė Jadvyga Kažukauskienė, kurios pirmojo vyro Lydžio kaimynas buvęs dievdirbys Burneika. Kompozicija buvo laikoma kambaryje ant sienos kaip įprasta šventiesiems paveikslams. Mirus vyrui Lydžiui, Jadvyga ištekėjo už Kažukausko ir persikraustė gyventi į kitą namą, o jau perdžiūvusi ir subyrėjusi skulptūrinė grupė su kitais rakandais buvo užkelta į palėpę. Apie tai

sužinojo A. Jacienienė. Ji įtikino Jadvygą, kad skulptūra yra muziejinė vertybė. J. Kažukauskienė ją atidavė su sąlyga, kad nebus tyčiojama iš šventų dalykų ir jie tikrai bus perduoti į garbingą muziejaus aplinką.

G. Jacėnaitė meistro S. Burneikos nepažinojo. Ji prisimena, kad sekmadieniais vasarą su močiute eidavo į Kuršėnų kapines, kur buvo keletas ją žavėjusių kopyltėlių su skulptūromis. Išskirtinis, vienintelis iš riedulių sumūrytas, netaisyklingo stačiakampio formos buvo šio meistro pastatytas paminklas, skirtas jo žmonai. Fasadinėje dalyje sulipdyta pailga siaura niša, joje buvo įkomponuota žydrų apdaru Švč. Mergelės Marijos Maloningosios figūra. Pagrindo plokštumoje įrėžta lenkiškais rašmenimis *Burnejkene* ir data, o apačioje *Burnejko* be datų, nes jis dar buvo gyvas. Vaikų Burneikai neturėjo, nežinoma ir kada meistras mirė. Nišoje stovėjusios skulptūrėlės pokario metais nebeliko. 1954 m. G. Jacėnaitė, būdama studentė, paminklą nupiešė. Ji prisimena, kad dar iki 2000 m. jis stovėjo.

Hipolitas Burneika. Bėgimas į Egiptą. Kuršėnai, XX a. I p. Medis, polichromija, 24x23 cm Įsigyta 1977 m. Sablauskių k., Alkiškių apyl., Akmenės r. LNNDM, LM-2568 Fot. Antanas Lukšėnas, LNNDM

1977 m. muziejus iš LTSR kultūros ministerijos Muziejų ir kultūros paminklų apsaugos valdybos priėmė tris nedideles skulptūreles, vaizduojančias kelionę į Egiptą, šv. Izidorių, šv. Pranciškų, klūpantį prie kryžiaus. 1973 m. skulptūros buvo įtrauktos į valstybės saugomų dailės paminklų sąrašą (DV 625). Jos stovėjo Sablauskių kaimo (Akmenės r.) kapinių koplytstulpyje, kurį iš cemento 1936 m. pastatė meistras A. Kiudulas. 1969 m. Mečislovo Sakalausko fotografijoje matome, kaip atrodo koplytstulpis su jame pastatyta šv. Izidoriaus skulptūra. Reikia pastebėti, kad šiame dailės paminklų sąraše skulptūrėlių autorius nėra pažymėtas, o vietoj

šv. Pranciškaus figūrėlės įtrauktas šv. Antanas.³ 1978 m. skulptūros kaip nežinomo dievdirbio darbai įrašytos muziejaus inventoriaus knygoje. Lakoniškose, primityvios formos, dažytose pilka, ruda, ochros spalva skulptūrėlėse galima išvystyti dievdirbio H. Burneikos darbiui „Paskutinė vakarienė“ būdingą primityvų plastinės raiškos būdą. Kūriniuose vyrauja apvalios formos, apibendrintas dekoratyvus vaizdas. Daugiafigūrėje kompozicijoje „Bėgimas į Egiptą“ ant stačiakampės lentelės, pamargintos žaliais potėpiais, vaizduojamas stovintis pilkas asiliukas. Ant jo šonu sėdi Švč. Mergelė Marija su Jėzumi glėbyje. Kitoje pusėje prie asiliuko

³ Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas, Vilnius: Mokslinė-metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba, 1973, p. 598.

galvos stovi Juozapas su lazda rankoje. Figūrėlės vilki plačias ilgas šviesiai pilkšvas tunikas, sukuriančias monumentalaus vaizdo įspūdį. Marijos galvą gaubia ochros spalvos skarelė, jos pakraščiai paryškinti tamsia ochros spalva. Figūrų veidus charakterizuoja H. Burneikai būdingas tipažas: siaura kaktos plokštuma, išryškinti skruostikauliai, griežta antakių linija, iššokusios akys, sučiauptos lūpos, į viršų pakelti plaukai. Skulptūros nudažytos plonu dažo sluoksniu, detalės paryškintos kitos dominuojančios spalvos atspalviais, tamsesniais jų

laukus, derlių. Kūrinyse dvelkia paprastumu, kuklumu, liudija didelį meistro talentą sukurti skulptūrinę visumą, perteikti savitą meninio grožio pajautimą.

Rengiant medžiagą publikacijai Lietuvos integralioje muziejų informacinėje sistemoje (LIMIS), buvo atkreiptas dėmesys į skulptūrą „Šv. Pranciškus“. Krikščioniškoje ikonografijoje pranciškonų ordino įkūrėjas Pranciškus Asyžietis vilki rudą abitą, sujuostą virve, jos galuose užrišti trys mazgai. Ant rankų ir kojų, šone – stigmos. Minimoje skulptūroje pavaizduotas

<

Hipolitas Burneika.
Šv. Izidorius. Kuršėnai,
XX a. I p.
Medis, polichromija,
aukštis – 18,5 cm
Įsigyta 1977 m. Sablauskų k.,
Alkiškių apyl., Akmenės r.
LNDM, LM-2567
Fot. Antanas Lukšėnas,
LNDM

>

Hipolitas Burneika.
Šv. Dominykas. Kuršėnai,
XX a. I p.
Medis, polichromija,
aukštis – 38 cm
Įsigyta 1977 m. Sablauskų k.,
Alkiškių apyl., Akmenės r.
LNDM, LM-2557
Fot. Antanas Lukšėnas,
LNDM

tonais. Apibendrintos visumos, kupina gilaus vidinio susikaupimo skulptūrinė kompozicija – viena įspūdingesnių lietuvių liaudies mene, ypač retas siužetas liaudies mene.

Skulptūroje „Šv. Izidorius“ ant pailgos medžio plokštės vaizduojamas klūpantis, maldai suglaustomis rankomis šventasis. Šalia jo matome išskleistais baltais sparnais angelą, ariantį dviem baltais, pamargintais ochros spalvos taškais jaučiais. Šv. Izidorius vilki baltą su priekyje rėžtais giliais rėžiais tuniką, kurią dengia ochros spalvos apvaliais skvernais apsiaustas. Šventasis globojo žemdirbius, saugojo valstiečių

vienuolis šviesiu pilkšvu abitu neturi virvės su mazgais, stigmų. Skulptūrą teko naujai atributuoti ir ją priskirti prie dominikonų ordino vienuolių ikonografijos. Prie kryžiaus suklupeš besimeldžiantis, adoruojantis Nukryžiuotąjį vienuolis yra dominikonų ordino įkūrėjas, garsus pamokslininkas šv. Dominykas. Šventasis vilki šviesiai pilkšvą, sujuostą tamsiai rudu diržu abitą, priekyje kabo šviesus su juodomis išilginėmis klostėmis škaplierius, nugaroje trikampis gobtuvas. Figūra apvali, vaizduojama šonu kairėje pusėje. Rankos ištiestos į priekį, delnai priglausti prie aukšto kryžiaus, ant kurio

nukryžiuotas Išganytojas, stiebo. Apvaliame šventojo veide išsiskiria užriestas smakras, apvalios išsprogusios akys. Šviesiai rausvi plaukai sudėti lankeliu, krinta ant kaktos, atidengia mažas ovalo formos ausis. Viršugalvyje – tonzūra. Skulptūra savo formą, spalvų deriniais glaudžiai siejasi su anksčiau aptartomis H. Burneikos skulptūromis.

Šventąjį, klūpantį kryžiaus papėdėje ir rankomis apkabinusį stiebą, matome italų renesanso dailėje. Vėlesnių epochų mene šv. Dominykas vaizduojamas su kryžiumi rankoje. Lietuvos bažnyčiose šv. Dominyką reprezentuoja XVIII a. antroje pusėje nutapyti paveikslai, kuriuose šventasis šalia savo individualių atributų lėlijos ir knygos laiko kryžių (Vilniaus Šv. Pilypo ir Jokūbo, Rykantų Švč. Trejybės bažnyčiose).⁴ Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos dailėje prie kryžiaus klūpantis šv. Dominykas atvaizduotas Raseiniuose stovinčiame paminkle. 1934 m.

4
Vasiliūnienė D., „Pamokslininkų ordino šventųjų reprezentacija Lietuvos bažnyčiose“, *Excellentia virtutum: šventieji Lietuvos kultūroje: mokslo straipsnių rinkinys*, sud. A. Giniūnienė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2019, p. 132, 134.

5
Liškevičienė J., „Raseinių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia ir dailės kūriniai joje“, *Raseinių kraštas*, sud. A. Pocius, Kaunas: Naujasis lankas, 2008, p. 238, 240.

kieme tarp Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios ir dominikonų vienuolyno, švenčiant šv. Dominyko kanonizacijos 700 metų jubiliejų ir dominikonų ordino sugrįžimą į Raseinius, buvo pastatytas Šv. Dominyko paminklas.⁵ Dievdirbys H. Burneika neabejotinai matė paminklą ir jo kompoziciją atkartojė savo skulptūroje. Greičiausiai šv. Dominyką vaizduojančias skulptūrėles jis platino Raseiniuose per Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų atlaidus. Tikintieji šventojo atvaizdą nesunkiai atpažindavo iš šventoriuje stovinčio Šv. Dominyko paminklo. Klūpantis prie kryžiaus šv. Dominykas liaudies skulptūroje pastebėtas pirmą kartą. 2021 m. skulptūra buvo eksponuota parodoje „Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai“, surengtoje Bažnytinio paveldo muziejuje.

1983 m. Steponas Stonkus iš Sablauskių kaimo dovanojo skulptūrėlę „Šv. Antanas“, kuri stovėjo sodybos kiemo koplytėlėje. Šv. Antanas Paduvietis garsėjo stebuklais: gelbėjo bėdoje ir nelaimėje, saugojo nuo maro, įvairių ligų, jo prašoma padėti rasti dingusį daiktą. Maža šventojo figūrėlė komponuojama pailgos plokštės dešinėje pusėje. Šventasis vilki šviesiai rudą pranciškonų abitą, perjuostą balta siaura juoste, trumpą peleriną. Veidas baltas, burna plati, akys giliai įdubusios, ovalios formos. Viršugalvyje išskusta tonzūra. Sulenkteje ir ištiestoje į priekį kairėje rankoje jis laiko monstranciją su ostija, kurią neša mirštančiam žmogui. Prieš monstranciją vaizduojamas suklupeš baltai pilkšvos spalvos asiliukas, buvęs su priklijuotomis kojomis, ausimis, linų pluošto uodega. Naivios plastikos skulptūrėlė atspindi dievdirbio H. Burneikos darbams būdingą meninę formą.

Galime spėti, kad visas iš Sablauskių kaimo įsigytas skulptūras liaudies meistras H. Burneika sukūrė 1934–1936 m. Darbai pasižymi apibendrintu primityvumu, dekoratyvumu, meniniu įtaigumu, visumos darna. Giliai maldoje paskendusios figūros perteikia dvasinę nuotaiką, sukuria sukauptos tylos įspūdį. H. Burneikos kūriniuose matome išskirtines temas, retai aptinkamas liaudies skulptūroje. Temų pasirinkimui, jų atvaizdams turėjo įtakos bažnytinės dailės kūriniai, spausdinti šventuosius vaizduojantys paveikslėliai. Liaudies menininko darbai reikšmingai papildė XX a. pirmos pusės liaudies meno palikimą, leidžia pažinti iki šiol nežinomo meistro kūrybą.